

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบ้านคง ตำบลนายาง อำเภอ สบปราบ หาดลำปาง ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประมวล ออกมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาดังนี้

2.1.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำอธิบายถึง ลักษณะเฉพาะไว้ อาทิเช่น

สินธุ์ สโรบล (2541) ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชน ว่าหมายถึง ทางเลือกในการ ประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการและบริหารระบบฐานทรัพยากร ของชุมชนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระบบการผลิต ระบบการจำหน่าย ระบบการ บริโภค และระบบการจัดการทุนของชุมชนอันมีความเกี่ยวเนื่องและเหมาะสมต่อวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนระบบนิเวศน์ของชุมชนท้องถิ่น โดยที่คนใน ชุมชนท้องถิ่นมีเป้าหมายร่วมกันอันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินงาน โครงการเศรษฐกิจชุมชน พ.ศ. 2541 (หมวดค1 ข้อความทั่วไป ข้อ 4) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่าเป็น เศรษฐกิจทุกสาขา ของชุมชนและหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อย่างเหมาะสม คุ่มค่าและยั่งยืน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิต ครอบครัวและชุมชนได้อย่างพอเพียง ส่วนเกินแห่งผลผลิตนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยน ซื้อขาย หรือแปรรูปตามกำลังและ วัฒนธรรมของชุมชนเอง

ส่วนหนึ่งของคำแถลงของชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย (2546) ได้ กล่าวถึงลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาตัวให้รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถ เลี้ยงตัวเองได้และผลิตซ้ำครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัว ดำรงชีวิตอยู่ได้ และเลี้ยงบุตรได้

มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้ร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะใช้แรงงานครอบครัวนับบนที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้รอด เดิมปลูกข้าว แต่ต่อมาเมื่อจำนวนคนต่อเนื้อที่เพิ่มขึ้นก็ผันใช้แรงงานของครอบครัว ปลูกพืชที่ใช้ที่ดินน้อย แต่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่น ผักและผลไม้ หรือเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวและแพะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือทำกิจกรรมการค้าขายและบริการ เช่น ซ่อมเครื่องจักรต่างๆ หรือหากส่งสมาชิกบางคนออกไปขายแรงงานก็ส่งไปในฐานะเป็นวิธีหารายได้อย่างหนึ่งของครอบครัวซึ่งอยู่ในชนบท ไม่ใช่ให้ไปเปลี่ยนอาชีพอย่างถาวรจริงๆ ต้องส่งเงินกลับให้ครอบครัว เพื่อจุนเจือครอบครัวซึ่งทำการเกษตรอยู่ด้วยในชนบทได้ การผลิตของผู้ผลิตเล็กอิสระต่างจากการผลิตแบบทุนนิยม การผลิตในระบบทุนเป็นการผลิตขนาดใหญ่ ใช้ทุนสูงเป็นหลัก ไม่ใช่ใช้แรงงาน ใช้ที่ดินมากเป็นแบบไร่ขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้าง นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ สายญาติมิตร สังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความอาทรต่อกันและกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น ไม่ใช่การแข่งขันและเอารัดเอาเปรียบ เขตพื้นที่อาจครอบคลุมตั้งแต่หมู่บ้านเดียวและขยายกว้างถึงเป็นเขตภาษาและวัฒนธรรมของชนชาติ

สังศิต พิริยะรังสรรค์ (2546) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจปิด (closed economy) แบบที่ใช้การวางแผนจากส่วนกลางโดยรัฐบาลแบบระบบสังคมนิยม แต่ก็ไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจเปิดเสรีอย่างไร้ขอบเขตแบบในปัจจุบัน จุดร่วมกันระหว่างระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีกับระบบเศรษฐกิจชุมชนก็คือ เน้นบทบาทของภาคเอกชนเหมือนกัน แต่ความหมายของ “เอกชน” ของสองสำนักนี้แตกต่างกัน กล่าวคือในขณะที่ “เอกชน” ของสำนักเศรษฐกิจตลาดเสรี หมายถึง พ่อค้า นายทุน และนักธุรกิจ แต่ “เอกชน” ของสำนักเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มชาวบ้าน ชุมชน สหกรณ์ หรือมูลนิธิ ฯลฯ ในขณะที่พ่อค่านักธุรกิจเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ (actor) ในการสร้างระบบเศรษฐกิจตลาดเสรี สำนักเศรษฐกิจชุมชนก็กำหนดให้กลุ่มชาวบ้าน ชุมชน และสหกรณ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้าง “ระบบเศรษฐกิจตลาดเพื่อชุมชน” เช่นเดียวกัน

เศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่ “สังคมอุดมคติ” ที่ชาวบ้านยังต้องรอคอยเวลาแห่งการมาถึงในอนาคตอันไกลโพ้น และไม่ใช่ความฝันที่ถูกสร้างขึ้นในอากาศธาตุ ในทางตรงกันข้ามเศรษฐกิจชุมชนเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในเนื้อดินของสังคมไทย เกิดขึ้นแล้ว เพียงแต่ยังมีจำนวนน้อยและกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนเพียงแต่กำหนดเข็มมุ่งที่จะเสริมให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีอยู่แล้วนี้เข้มแข็งมากขึ้น ควบคู่ไปกับการขยายดอกผล และสนับสนุน

ให้เกิดเครือข่ายขององค์กรชุมชน และทำให้เศรษฐกิจชุมชนกลายเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2552) ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชน ว่าหมายถึง ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นองค์กรรวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางเศรษฐกิจ ตัวเลขรายได้ การผลิต การบริโภค เท่านั้น แต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม สัมพันธ์กับวิถีชีวิต และระบบคุณค่า

เศรษฐกิจชุมชนไม่เน้นการแข่งขัน แต่จะให้ความสำคัญกับความร่วมมือ ไม่มีการผูกขาดเพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ไม่ก่อให้เกิดความรวยกระจุกตัว แต่ถ้าเกิดความยากจนขึ้นในชุมชน ความยากจนดังกล่าวจะกระจายกันอย่างถ้วนทั่ว ตัวชี้วัดเศรษฐกิจชุมชน ไม่ใช่เพียงแต่จะเสนอตัวเลขเท่านั้น แต่จะเป็นการผสมผสานระหว่างตัวเลขทางเศรษฐกิจกับตัวชี้วัดทางสังคม และตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในชุมชนนั้นๆ

ในความเป็นจริงแล้วเศรษฐกิจชุมชนมักถูกมองว่าเป็นเศรษฐกิจนอกระบบต่างๆ ที่ควรถือเป็นอีกระบบหนึ่งในตัวของมันเอง ระบบนี้มีสัดส่วนแรงงานมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ แต่เมื่อคิดเป็นรายได้กลับพบว่าน้อยกว่าเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่กระจุกตัวอยู่ในเมือง และศูนย์กลางความเจริญ ซึ่งดึงเอาผู้คนจากชุมชนในชนบทเข้าไปเป็นแรงงาน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในประเทศกำลังพัฒนา โดยทั่วไปแล้วแนวคิดนี้มีที่มาสำคัญอยู่อย่างน้อยสองทาง คือ แนวคิดของมหาตมะคานธีที่สนับสนุนให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนเศรษฐกิจหมู่บ้าน โดยเน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าหรือซื้อจากตลาด ลดรายจ่ายให้เหลือน้อย ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้นั่นเอง มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง ทำกินทำใช้เอง และอีกแนวคิดหนึ่งมาจากรัสเซีย ซึ่งเป็นขบวนการและกลายเป็นพรรคการเมือง (Social Revolutionary) พรรคสังคมนิยม โดยมินนักคิดที่สำคัญชื่อ เอ วิ ชายานอฟ (888-1939) ที่เห็นว่าชุมชนเป็นอีกระบบหนึ่งที่สามารถจัดระบบให้พึ่งพาตนเองและเป็นรากฐานสำคัญให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้

เศรษฐกิจชุมชน คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ให้มีส่วนร่วมคิด (What?) ร่วมทำ (How?) ร่วมรับผลประโยชน์ (For Whom?) บนฐานรากของความสามารถที่มีอยู่จากการใช้ “ทุนของชุมชน” ทั้งที่เป็นสินค้ำทุน (เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่างๆ ฯลฯ ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพ) ทุนทางเศรษฐกิจ (ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น) และทุนทางสังคม (วิธีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน สถานีนามัย ฯลฯ)

จากแนวคิดที่หลากหลายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน คือ ระบบเศรษฐกิจที่มีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตซ้ำครอบครัวและชุมชนได้ ดำเนินอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ในชุมชนที่ไม่ใช่แค่เรื่องเศรษฐกิจ แต่รวมถึงสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และระบบคุณค่า

2.1.2 แนวคิดการพัฒนาของกลุ่มอาชีพกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ได้มีการจัดประเภทกลุ่มอาชีพในประเทศไทยไว้ 3 ประเภทหลักๆ ได้แก่

1) กลุ่มอาชีพสหกรณ์

สหกรณ์ คือ องค์กรของบรรดาบุคคลซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตามหลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ลักษณะสำคัญของสหกรณ์มีดังนี้ ก) สหกรณ์เป็นองค์กรของบุคคล มิใช่คนใดคนหนึ่ง ข) การรวมกลุ่มหรือการเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ ค) สหกรณ์ดำเนินวิสาหกิจ คือ ประกอบกิจกรรม เช่น การผลิต การจำหน่าย กิจกรรมนี้สมัครสมาชิกเป็นเจ้าของร่วมกัน ง) การควบคุมการดำเนินการใช้หลักประชาธิปไตย จ) กิจกรรมของสหกรณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกในทางเศรษฐกิจ และสังคม

โดยทั่วไปสามารถแบ่งสหกรณ์ออกเป็น 3 ประเภทหลัก คือ สหกรณ์ผู้บริโภค สหกรณ์บริการหรือสินเชื่อ และสหกรณ์ผู้บริโภค ในขณะที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบ่งสหกรณ์ในประเทศไทยเป็น 6 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ และสหกรณ์ออมทรัพย์

2) กลุ่มอาชีพ OTOP “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

เป็นแนวคิดที่มาจากนโยบายรัฐบาลที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์(หลัก) 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีหลักการพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

(2) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity) ทำความฝันให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น

(3) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พุ่มพักประชาชนให้สู้ชีวิตด้วยความท้อทายและจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

ลักษณะการพัฒนากลุ่มอาชีพหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ได้ยึดหลักการพัฒนาโดยมีประชาชนในพื้นที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมประสานกันระหว่างรัฐบาลกลางกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการที่จะช่วยกันส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มอาชีพหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลให้สามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืนต่อไป

3) กลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อมและขนาดกลาง (SME: Small and Medium Enterprises) เป็นกลุ่มอาชีพต่างๆ ของชุมชนที่เน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป การจัดการทรัพยากรและผลผลิตในชุมชนหรือในหมู่บ้านอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีการจัดการทุนทางสังคม การจัดการทุนเหล่านี้จะต้องจัดการโดยชุมชน รวมถึงมุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

รูปแบบวิสาหกิจชุมชนทั้งขนาดย่อมและขนาดกลาง เป็นการประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต รวมทั้งเจ้าของการผลิต การค้า การเงิน และต้องการใช้ปัจจัยการผลิตนี้ให้เกิดดอกผล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจคือการสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคมคือการยึดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน โดยผ่านกระบวนการ การประกอบการของชุมชนในทัศนะดังกล่าว วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและสังคม วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้สามารถพึ่งตนเองได้ และมีความเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนสามารถแบ่งออกได้ดังนี้¹

(1) วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว : เป็นจุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภคของตนเองภายในครัวเรือนเป็นหลัก สมาชิกในชุมชนจะสร้าง

¹ เสรี พงศ์พิศ. 2544, 20-21

ผลิตภัณฑ์ในลักษณะหลากหลายเพื่อพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อและป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้าน

(2) วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน : เมื่อวิสาหกิจของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ขั้นแรกเพื่อลดรายจ่ายหรือเพื่อการพึ่งตนเองได้แล้วจึงค่อยขยายออกไปสู่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากภายนอก เพราะการพึ่งตนเองในบางกรณีไม่สามารถทำได้โดยลำพังครอบครัวเดียว วิสาหกิจชุมชนขั้นที่สองจึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกื้อหนุนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยระหว่างครอบครัวในชุมชนเดียวกัน เป็นการลดภาระการซื้อของแพง หรือเป็นการช่วยลดรายจ่ายให้แก่เพื่อนบ้าน เงินไม่ออกไปจากหมู่บ้าน

(3) วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย : การพึ่งตนเองในบางกรณีชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังเพียงชุมชนเดียว แต่เป็นไปได้เมื่อหลายชุมชนร่วมมือกันเพื่อตอบสนองความต้องการของทุกชุมชน วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่ายจึงเป็นระบบพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนที่มีผลผลิตและทรัพยากรแตกต่างกัน

2.1.3 แนวคิดการพัฒนากลุ่มสะสมทุนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

การสะสมทุนในชุมชน ซึ่งเป็นเงินทุนของชุมชนเองหรือชุมชนเป็นเจ้าของ เป็นแนวทางสำคัญแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศหรือเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งได้อย่างแท้จริง ประชาชนในชนบทจึงรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรทางการเงินของชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนทางการเงิน และบรรเทาความเดือดร้อนในกลุ่มสมาชิกในชุมชน รวมทั้งเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ โดยจัดให้มีกิจกรรมการออมร่วมกันแล้วนำมาเป็นเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมในหมู่บ้านสมาชิกในรูปของการให้กู้ยืม และสวัสดิการต่างๆ ตามที่แต่ละกลุ่มกำหนดขึ้นมา กลุ่มสะสมทุนของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เท่าที่มีในประเทศไทย ได้แก่

กลุ่มเครดิตยูเนียน

การจัดตั้งกลุ่มเครดิตยูเนียนขึ้นในแต่ละชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะมีวัตถุประสงค์คล้ายกันดังนี้ คือ

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออม
- 2) ให้บริการรับฝากเงินทั้งประเภทออมทรัพย์ และฝากประจำ
- 3) ให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉินหรือเพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ

อาชีพ

- 4) ให้สหกรณ์อื่นกู้ยืมเงินเพื่อใช้เป็นทุนดำเนินงานหรือเป็นเงินทุนเพื่อให้กู้ยืมต่อไป

5) สนับสนุนและส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการบริหารและจัดการทางการเงินตามหลักสหกรณ์

6) ให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้สมาชิกพัฒนาอาชีพของตนเอง

7) จัดให้มีสวัสดิการเพื่อสงเคราะห์สมาชิกและครอบครัว

8) จัดให้มีการคุ้มครองเงินฝากและคุ้มครองเงินกู้

9) ให้ความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาส่งเสริมกิจการสหกรณ์

10) ดำเนินการในด้านต่าง ๆ ตามที่กฎหมายได้อนุญาตเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง เช่น การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เป็นต้น

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในชุมชนซึ่งกระจายทั่วประเทศนั้น มีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง คือ

1) เพื่อสร้างสถาบันการเงินของท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมอาชีพและสวัสดิการของชุมชน

2) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะการเอื้ออาทรและการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

3) เพื่อฝึกฝนให้คนในชุมชนรู้จักการประหยัด อุดออม รวมถึงการวางแผนการใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพ

4) เพื่อฝึกฝนและพัฒนาคนในชุมชนให้มีความเป็นผู้นำ และส่งเสริมประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน

ส่วนหลักการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งมีความรู้จักกันเป็นอย่างดีแล้ว มาดำเนินกิจการด้านการเงินร่วมกัน โดยมีหลักการของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นหลัก ซึ่งหลักการที่สำคัญจะประกอบไปด้วย

1) **หลักความเป็นเจ้าของ** การรวมตัวของคนในชุมชนในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้น สมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพราะเงินทุนที่ได้รับนั้นมาจากการสะสมทุนของสมาชิกเอง หากสมาชิกร่วมใจกันอย่างแท้จริงผลประโยชน์ที่จะได้รับก็จะมากขึ้น และสมาชิกก็เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว ดังนั้นสมาชิกทุกคนจึงมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ จะต้องดูแลเอาใจใส่และรับผิดชอบโดยการคัดเลือกคนที่มีความสามารถเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน

2) **หลักของการพึ่งพาตนเอง** การรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่มีความซื่อสัตย์ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของผู้ที่จะกู้ยืมเงิน แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มสมาชิกต้องเข้าใจหลักการข้อนี้ เพราะกลุ่มที่จัดตั้งใหม่ๆ มีเงินสะสมน้อย ดังนั้น

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่	15 พ.ค. 2555
เลขทะเบียน	245497
เลขเรียกหนังสือ	

การกู้ยืมอาจจะไม่ได้ตามที่ตนเองต้องการ ซึ่งสมาชิกต้องพึงพาตนเองก่อนเป็นอันดับแรกนอกจกจาก ข้อเสนจริง ๆ จึงจะขอกู้

3) **หลักคุณธรรม** การรวมกลุ่มของกลุ่มคนในชุมชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ต้องอาศัยความเห็นอกเห็นใจกันเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการขอกู้เงิน เพราะกลุ่มจะใช้หลักการความเห็นใจเพื่อสมาชิกด้วยกันในการจัดสรรเงินกู้ให้กับสมาชิกที่ขาดสนมากกว่า ด้วยเหตุนี้สมาชิกที่มีความเดือดร้อนเช่นกันต้องยอมรับและตั้งมั่นในหลักการนี้มิฉะนั้นจะเกิดความแตกแยกทันที

4) **หลักการควบคุมกันเอง** การดำเนินงานของกลุ่มจะต้องควบคุมกันเอง กล่าวคือ สมาชิกทุกกลุ่มเลือกตัวแทนจากสมาชิกด้วยกันเป็นตัวแทนในการดำเนินงาน สมาชิกทุกคนก็ต้องคอยดูแลว่า คณะกรรมการนั้นปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกลุ่มหรือไม่ นอกจากนี้แล้วสมาชิกต้องคอยดูแลกันเองระหว่างสมาชิกด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะมีการดำเนินงานในกิจกรรมหลัก อันประกอบไปด้วย

1) **การออมทรัพย์** การออมทรัพย์ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักที่เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของกลุ่ม ซึ่งรูปแบบของการออมทรัพย์ของกลุ่มจะมีเพียงลักษณะเดียวคือ เงินสะสมสะสม เป็นเงินที่สมาชิกสัญญาไว้เมื่อเริ่มต้นเป็นสมาชิกกลุ่มว่าจะสะสมเงินออมในแต่ละเดือนเท่าไร ซึ่งจำนวนเงินนั้นขึ้นอยู่กับสมาชิกจะประเมินความสามารถของตนเอง ซึ่งเงินออมรูปแบบนี้จะเป็นการฝึกฝนให้สมาชิกรู้จักมีความรับผิดชอบต่อบุคคลและต่อกลุ่ม และเงินสะสมนี้หากสมาชิกสะสมครบค่าหุ้น กลุ่มก็จะผลักเงินจำนวนนี้เป็นหุ้นทันที

2) **การให้กู้ยืมเงิน** เมื่อกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจัดตั้งมาระยะหนึ่ง และมีเงินทุนสูงพอเพียงที่จะให้สมาชิกกู้ยืม กลุ่มก็ออกระเบียบว่าด้วยการกู้ยืมเพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งในปัจจุบันประเภทเงินให้กู้ของกลุ่มจะประกอบไปด้วย

2.1) **เงินกู้ประเภทฉุกเฉิน** เป็นการให้กู้ยืมในระยะสั้นเพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีความเดือดร้อนอย่างกะทันหันเช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย วงเงินกู้ประเภทนี้จะไม่สูงมากนักและระยะเวลาในการผ่อนชำระสั้น

2.2) **เงินกู้ประเภทสามัญ** เป็นวงเงินกู้ที่กลุ่มให้แก่สมาชิกเพื่อนำไปลงทุนในการประกอบอาชีพ หรือเพื่อปลดเปลื้องหนี้สินภายนอก ซึ่งวงเงินจะสูงกว่าเงินกู้ประเภทแรกและมีระยะเวลาในการผ่อนชำระจะนานกว่าจัดตั้ง เช่น การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เป็นต้น

ธนาคารหมู่บ้าน

ธนาคารหมู่บ้าน คือ สถาบันการเงินที่จัดตั้งขึ้นโดยคนในหมู่บ้านดำเนินงานเพื่อคนในหมู่บ้าน อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งการสะสมเงินทุนของชาวบ้านทุกสาขาอาชีพ นอกจากนี้การ

ดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านจะมุ่งดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้วยเหตุนี้จึงมีการรณรงค์ให้มีการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านให้ครบทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชนบท ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านจะประกอบไปด้วย

- 1) เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านระดมเงินทุนหรือออมเงินของตนเองเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนของตนเองตามหลักการพึ่งพาตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 2) เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในด้านการบริหารจัดการด้านการเงิน ซึ่งเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- 3) เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจระดับหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็ง สามารถสกัดกั้นไม่ให้เงินทุนไหลไปสู่ในเมืองทั้งหมด ซึ่งการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริจะดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดตั้งร้านค้าหมู่บ้าน
- 4) เพื่อใช้ธนาคารหมู่บ้านเป็นฐานในการที่จะพัฒนารูปแบบไปสู่ “สหกรณ์ธนากิจหมู่บ้าน” และเตรียมพัฒนาร้านค้าหมู่บ้านเป็น “สหกรณ์ร้านค้าหมู่บ้าน” และพัฒนาหมู่บ้านเป็น “หมู่บ้านสหกรณ์”
- 5) เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท ด้วยการเชื่อมโยงธุรกิจแบบครบวงจรเพื่อขยายไปสู่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ ตามลำดับ

ลักษณะการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้าน

การดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านจะมีกิจกรรมที่สำคัญ 4 กิจกรรม ประกอบด้วย

1) **กิจกรรมแรก** การสะสมทุนด้วยวิธีการถือหุ้น ซึ่งรูปแบบของหุ้นสามารถจำแนกออกได้อีก 4 ประการ คือ

ประการแรก หุ้นแรกเข้า เป็นหุ้นที่ผู้สมัครครั้งแรกจะต้องถืออย่างน้อย 5 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 10 บาทและนอกจากนี้ผู้สมัครครั้งแรกจะต้องชำระค่าธรรมเนียมแรกเข้าอีกคนละ 10-20 บาท ซึ่งเงินส่วนนี้จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอุปกรณ์และเครื่องใช้สำนักงาน

ประเภทที่สอง หุ้นรายได้ เป็นหุ้นที่จะแสดงถึงความซื่อสัตย์ของสมาชิกที่มีต่อตนเองเพราะการถือหุ้นประเภทนี้ผู้ถือหุ้นแรกเข้าจะต้องให้สัญญากับตนเองว่าจะต้องซื้อหุ้นเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 1 ของรายได้แต่ไม่เกิน 500 บาทต่อครั้ง

ประการที่สาม การให้กู้ยืม เป็นรูปแบบของการกู้ยืมเงินเพราะสมาชิกของธนาคารทุกคนมีสิทธิกู้ยืมเงินตามความจำเป็นหรือความต้องการของตนเอง แต่สมาชิกต้องยินยอมให้ธนาคารหักเงินกู้ยืมจำนวนร้อยละ 1 เพื่อเป็นทุนเรือนหุ้น

ประการที่สี่ หุ้นพิเศษ หุ้นประเภทนี้ผู้สมัครแรกเข้าทุกคนมีสิทธิซื้อได้ หุ้นดังกล่าวเป็นการระดมเงินทุนเพื่อนำไปใช้ในโครงการธุรกิจที่คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านจัดทำขึ้น

2) กิจกรรมที่สอง กิจกรรมบริการรับฝากและถอนเงิน ซึ่งการให้บริการด้านการรับฝากเงินของธนาคารหมู่บ้านจะมีเงินฝากอยู่ 2 ประเภท คือ

ประเภทแรก เงินฝากสะสมทรัพย์ เงินฝากประเภทนี้มีลักษณะเดียวกันกับเงินฝากออมทรัพย์ของธนาคาร กล่าวคือ เป็นการรับฝากเพื่อให้สมาชิกนำเงินรายได้ที่เหลือจากการใช้จ่ายมาฝากไว้ก่อน หากมีความจำเป็นจะต้องใช้ก็สามารถถอนได้ทันที และเงินฝากประเภทนี้เมื่อครบงวดบัญชีธนาคารหมู่บ้านจะคิดอัตราดอกเบี้ยให้

ประเภทที่สอง เงินฝากประจำ เป็นการรับฝากเงินจากผู้ที่มีรายได้ที่เหลือจากการใช้จ่ายและไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ในระยะเวลาที่แน่นอน เพราะหากสมาชิกฝากเงินประเภทนี้จะถอนไม่ได้ถ้าไม่ครบกำหนดระยะเวลาของการฝาก ส่วนอัตราดอกเบี้ยที่จะได้รับนั้นจะสูงกว่าเงินฝากประเภทแรก

3) กิจกรรมที่สาม การให้กู้ยืม การให้กู้ยืมของธนาคารหมู่บ้านจะต้องเป็นไปตามกฎระเบียบที่แต่ละธนาคารได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดสรรวงเงินกู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประเภทของเงินให้กู้ยืมจะจำแนกออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

ประเภทแรก เงินกู้ยืมระยะสั้น เป็นเงินกู้ยืมเพื่อให้สมาชิกนำไปใช้จ่ายในกรณีที่มีความจำเป็นรีบด่วน เช่น สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยกะทันหัน เป็นต้น การให้กู้ยืมเงินระยะสั้นส่วนใหญ่จะมีวงเงินกู้ไม่สูงมากนัก โดยส่วนใหญ่วงเงินกู้จะอยู่ระหว่าง 1,000-3,000 บาท โดยมีระยะเวลาในการผ่อนชำระไม่เกิน 3 เดือน แต่หากผู้กู้มีความจำเป็นไม่สามารถจะชำระหนี้คืนภายในระยะเวลาที่กำหนด คณะกรรมการอาจจะพิจารณายืดระยะเวลาการผ่อนชำระได้ แต่ผู้กู้จะต้องชำระดอกเบี้ยทุกเดือน

ประเภทที่สอง เงินกู้ระยะปานกลาง เป็นเงินกู้ที่มีระยะเวลาในการกู้ยืมตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 6 เดือน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการให้กู้ยืมอาจจะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน และวงเงินกู้ยืมส่วนใหญ่จะไม่เกิน 6,000 บาท

ประเภทที่สาม เงินกู้ระยะยาว เป็นเงินกู้ที่มีวงเงินกู้และระยะเวลาในการชำระคืนที่สูงกว่าเงินกู้ยืมระยะสั้น วัตถุประสงค์ของการให้กู้ยืมประเภทนี้ คือ เพื่อให้สมาชิกนำไปใช้เงินทุนในการประกอบอาชีพหรือนำไปชำระหนี้ภายนอกที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง แต่อย่างไรก็ตามวงเงินที่สมาชิกจะกู้ยืมได้สูงสุดไม่เกิน 24,000 บาท ระยะเวลาการผ่อนชำระไม่เกิน 12 เดือน

4) กิจกรรมที่สี่ การลงทุนทำธุรกิจร่วมกัน เป็นการดำเนินงานโดยคณะกรรมการธนาคารหมู่บ้านเห็นว่าสมาชิกควรจะมีการจัดทำโครงการธุรกิจร่วมกัน ซึ่งโครงการดังกล่าวจะต้องเป็นโครงการที่จะส่งผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชน ขั้นตอนในการดำเนินงานจะเริ่มจาก

คณะกรรมการนำโครงการดังกล่าวเสนอขอความเห็นชอบจากสมาชิก หากสมาชิกคนใดชอบกับโครงการดังกล่าวก็จะเข้าร่วมลงทุนซื้อหุ้นพิเศษของโครงการดังกล่าว ส่วนสมาชิกที่ไม่เห็นด้วยนั้นก็ไม่ต้องซื้อหุ้นพิเศษของโครงการดังกล่าว เพราะธนาคารหมู่บ้านถือหลักความสมัครใจของสมาชิกเป็นสำคัญ

แหล่งที่มาของเงินทุนที่ใช้ดำเนินงาน

ธนาคารหมู่บ้านมีการจัดหาเงินทุนมาใช้ในการดำเนินงานอยู่ 2 แห่งด้วยกันคือ

1) แหล่งเงินทุนภายใน เป็นการระดมเงินทุนจากสมาชิกในรูปของการสะสมทุน การรับฝากเงิน ซึ่งรายละเอียดได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้า ซึ่งแหล่งเงินทุนประเภทนี้ว่ามีความสำคัญอย่างมากในการดำเนินงาน

2) แหล่งเงินทุนภายนอก เป็นแหล่งเงินทุนที่ให้กู้ยืมแก่ธนาคารหมู่บ้านที่มีผลการดำเนินงานดี สมาชิกมีความเข้มแข็ง แต่ขาดเงินทุนในการดำเนินงาน ซึ่งในปัจจุบันแหล่งเงินกู้ยืมของธนาคารหมู่บ้านจะประกอบไปด้วย

2.1) กองทุนหมุนเวียน โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย

2.2) มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย

2.3) บริษัทร่วมทุนชนบท จำกัด

2.4) กองทุนพัฒนาชนบท สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.5) บริษัทการตลาดเพื่อชนบท จำกัด

กองทุนหมู่บ้าน

การจัดตั้งกองทุน 1 ล้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วนและสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบการบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต และเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

3.2.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้มีการกำหนดให้เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยจัดอยู่ในยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่องดังต่อไปนี้ คือ

(1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

(2) การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการและสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง สร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการการตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ

(3) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

2.2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้มีการศึกษาไว้พอสมควร ซึ่งสาระสำคัญจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

อุดมศักดิ์ วงศ์พันธ์ (2541) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนชนบทในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ซึ่งกำหนดให้หมู่บ้านศรีดอนมูล หมู่ที่ 2 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกและเงื่อนไขการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท และเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนชนบทในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมโดย

การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกต และการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจากผลการศึกษารูปได้ว่า 1)กลไกในการพึ่งตนเองที่ส่งผลต่อศักยภาพของชุมชนมี 3 ประการ ได้แก่ กลไกทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย เครือญาติ กลุ่มต่างๆ เพื่อนบ้าน ผู้นำและกลไกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยคุณค่าความเชื่อและภูมิปัญญาของชาวบ้านในด้านต่างๆ ที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ สุดท้ายคือกลไกทางการศึกษา ประกอบด้วย พ่อแม่ ผู้อาวุโส ครู และเพื่อนที่ทำให้มีการสืบทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ คุณค่า ความเชื่อในด้านการประกอบอาชีพและการรักษาพยาบาล ส่วนเงื่อนไขประกอบด้วย ความเป็นเครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน ความเชื่อในผู้อาวุโส และการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพึ่งตนเอง 2)ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง เช่น ในด้านการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อระดมทุน มีการแลกเปลี่ยนแรงงาน และยังมีการนำเอาภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการผลิต การตลาด ตลอดจนสามารถสร้างอำนาจการต่อรองกับภายนอกได้ ด้านการบริโภค ชุมชนสามารถผลิตอาหารได้อย่างพอเพียงและบางส่วนได้จากป่า รวมทั้งสมุนไพรในการรักษาโรค ชุมชนมีการนำเอาความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม ทำให้มีศักยภาพในการพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี

มนตรี ปานกล้า (2542) ได้ทำการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ 1)ศึกษาบทบาท แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้แก่ การออม การระดมทุน การจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้บริการแก่สมาชิก 2)ศึกษาถึงความต้องการ ความคาดหวัง ในการที่จะให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจแก่สมาชิก 3)การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดลำปาง โดยได้เก็บข้อมูลโดยวิธีการสำรวจและสัมภาษณ์จากคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้แก่ ประธานหรือผู้ที่ทำหน้าที่แทนประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจังหวัดลำปาง จำนวน 120 ราย และเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอในจังหวัดลำปาง จำนวน 26 ราย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 1)กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของจังหวัดลำปาง เพิ่มขึ้นจาก 134 กลุ่มในปี 2539 เป็น 193 กลุ่มในปี 2541 ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ สมาชิกของกลุ่มฯ ก็ได้เพิ่มจาก 13,252 ราย เป็น 15,812 ราย เงินสัจจะของกลุ่มเพิ่มจาก 25,834,644 บาท เป็น 36,948,972 บาท และเงินให้กู้เพิ่มจาก 18,576,165 บาท เป็น 27,120,677 บาท 2)คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตว่า เป็นการหาทำไรเพื่อนำมาแบ่งปันแก่สมาชิก และเพื่อจัดหาสินเชื่อแก่สมาชิก ดังนั้นกิจกรรมของกลุ่มจึงหนักไปทางการรับฝากเงินและการให้กู้เงินในกิจกรรมแสวงหาผลกำไร เช่น ศูนย์สาธิตการตลาด กิจกรรมยู้งฉางมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนั้นคณะกรรมการส่วนใหญ่ยัง

คาดหวังว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะสามารถช่วยเหลือสมาชิกในแง่ของการทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นแหล่งให้เงินกู้คอยเบี่ยต่ำแก่สมาชิก เป็นแหล่งจัดหาสินค้าอุปโภคบริโภค และเป็นแหล่งช่วยเหลือด้านการตลาด ปัญหาการดำเนินงานของกลุ่ม คือ ทั้งสมาชิกและคณะกรรมการบริหารกลุ่มยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์ และมีข้อเสนอแนะให้คณะกรรมการบริหารจัดการให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องกลุ่มออมทรัพย์แก่ทั้งคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน 3) ด้านเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน 20 ปีขึ้นไป มีความรู้ความเข้าใจนโยบายเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นอย่างดี เรื่องการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีความรู้มากเรื่องทุนหมุนเวียนและเงินของกลุ่ม มีความรู้ปานกลางในเรื่องการบัญชี การตลาดสินค้าหัตถกรรม การตลาดสินค้าเกษตร การชั่งตวงวัด การกำหนดราคาสินค้า การศึกษาความเป็นไปได้ของการลงทุน อัตราคอยเบี่ย เงินปันผล ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ไม่สามารถสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างสมบูรณ์

ภาวดี ศรีมุกดา (2545) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1)ศึกษาระดับการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง 2)ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง 3)เพื่อการแสวงหาแนวทางการปรับปรุงหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในจังหวัดสมุทรสาคร มีกลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครอบครัวในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวนทั้งสิ้น 244 คน จาก 3 อำเภอ อำเภอละ 1 ตำบล ตำบลละ 1 หมู่บ้าน ศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นบันได ที่มีระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

1)ระดับการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีค่าอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกตัวชี้วัด

2)ตัวทำนายที่มีประสิทธิภาพในการทำนายแนวโน้มการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ ปัจจัยด้านจิตใจ และปัจจัยด้านการจัดการ มีอำนาจทำนายร้อยละ 35.40 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณมีค่าเท่ากับ 0.595

3)ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านทรัพยากร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศรัณย์ ธิติลักษณ์ (2545) ได้ทำการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่จัดอพยพโครงการอ่างเก็บน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยสุ่มตัวอย่างจากหัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่จัดอพยพ ครอบคลุมประชากรจำนวน 298 ครัวเรือน และใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่จัดอพยพจำนวน 2 คน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 1) เศรษฐกิจครัวเรือนในพื้นที่จัดอพยพอยู่ในระดับดี ซึ่งพิจารณาจากการวัดสภาพเศรษฐกิจโดยการเปรียบเทียบสัดส่วนของรายได้และค่าใช้จ่าย การให้ผู้ตอบแบบสอบถามประเมินความเพียงพอของรายได้-ค่าใช้จ่าย ครัวเรือนของตนเอง และผู้วิจัยได้พิจารณาเครื่องอำนวยความสะดวกของครัวเรือนในพื้นที่จัดอพยพประกอบกัน 2) ปัจจัยที่มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่จัดอพยพ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ได้แก่ อาชีพ รายได้ หนี้สิน เครื่องอำนวยความสะดวก ปัจจัยพื้นฐานในชุมชน ได้แก่ การให้บริการของรัฐ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน การรับรู้ข่าวสาร ความร่วมมือกันของคนในชุมชน ส่วนบทบาทขององค์กรชุมชน ได้แก่ กิจกรรมของกลุ่มองค์กรในชุมชน ระดับการให้ประโยชน์แก่ครัวเรือนและเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ องค์กรชุมชนมีบทบาทต่อสภาพของเศรษฐกิจในชุมชนพื้นที่จัดอพยพในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชนแบบดั้งเดิม องค์กรชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะไม่เป็นการ มีการรวมตัวกันดำเนินงานแบบไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ ไม่มีกฎหมายรองรับการจัดตั้งหรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามองค์กรชุมชนบางองค์กรมีอำนาจต่อรองอยู่ ส่วนองค์กรชุมชนองค์กรเดียวที่เป็นทางการ ซึ่งมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์หมู่บ้าน

สนธิ พัดเวียง (2546) ได้ทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนเพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของประธานกรรมการบริหาร กรรมการบริหาร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนประชาชน ต่อการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดยมีกลุ่มประชากรเป้าหมาย 5 กลุ่มที่ใช้ในการศึกษามีจำนวนทั้งหมด 300 คน ได้แก่ ประธานกรรมการบริหาร จำนวน 8 คน กรรมการบริหาร สมาชิกสภา จำนวน 16 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 194 คน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 8 คน และตัวแทนประชาชนในเขตอำเภอฝาง จำนวน 74 คน ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ จัดเก็บโดยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ว่า 1) ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมให้ประชาชน

ใช้แนวทางเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลเกิดจาก ก) ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองไม่มากนัก ซึ่งส่งผลต่อการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ และถ่ายทอดความรู้ให้ประชาชนนำไปปฏิบัติ ข) องค์การบริหารส่วนตำบล ยังมีแผนงาน/โครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองน้อยมาก ขาดการสนับสนุนงบประมาณในด้านนี้ และยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจ ค) ราชการส่วนกลางและภูมิภาคยังมีกิจกรรมส่งเสริม/สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองน้อย และกลไกบริหารในปัจจุบันยังไม่เอื้อให้องค์การบริหารส่วนตำบลเกิดการทำงานที่คล่องตัว มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเท่าที่ควร 2) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้นำชุมชนที่มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ซึ่งพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้นำชุมชนนั้นไม่สามารถสรุปได้ว่ามีความสัมพันธ์กับความรู้ ความเข้าใจเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของผู้นำชุมชน เนื่องจากพบว่าปัจจัยด้านเพศ อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง แต่ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้นำชุมชนด้านอายุ การศึกษา และตำแหน่งไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ความเข้าใจ เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง

เสรี สีลาถัย (2546) ได้ทำการศึกษาการสร้างเศรษฐกิจแห่งชาติบนรากฐานเศรษฐกิจชุมชนไทย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองสูง แต่ในขณะเดียวกันก็ขีดจำกัดในการขยายตัวในหลายๆ ด้าน ได้แก่ ขีดจำกัดด้านทิศทางการพัฒนาที่ยังคงเน้นการส่งออกและการแข่งขันในตลาดโลก ขีดจำกัดด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีจำกัดและเสื่อมโทรมในขณะที่ประชากรมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น และขีดจำกัดด้านการถือครองที่ดินแบบกระจุกตัวในสังคมไทย ส่วนระบบเศรษฐกิจแห่งชาติยังไม่เคยเกิดขึ้นเลยในระบบเศรษฐกิจไทย มีเพียงระบบเศรษฐกิจมหภาคของระบบทุนนิยมเท่านั้น ดังนั้น หากจะสร้างเศรษฐกิจแห่งชาติบนรากฐานของเศรษฐกิจชุมชน จึงต้องพยายามประสานเศรษฐกิจ 2 ระบบนี้เข้าด้วยกันในเฉพาะส่วนของระบบทุนที่เป็นสัญญาชาติไทย ซึ่งต้องค้นหว่า ในระบบเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจทุนนิยมมีอะไรที่เป็นแกนร่วมกัน ในส่วนงานวิจัยนี้พบว่า ถ้าทุนนิยมไทยต้องการพัฒนาอย่างยั่งยืนและไม่ต้องการถูกระบบทุนโลกแย่งยึดทรัพย์ไปก็จำเป็นต้องพึ่งตนเอง พึ่งพากันและกัน เรียนรู้จากกันและกัน และรักษาสิ่งแวดล้อมที่เป็นต้นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นแกนเดียวกับระบบเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้จากการศึกษายังพบอีกว่า ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐ สถาบันหลักต่างๆ อันประกอบด้วยรัฐบาล รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา สถาบันกองทัพ และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างมีทิศทางสนับสนุนการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจชุมชน และต้องการให้เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ อีกทั้งยังพบปัญหาว่า รัฐในปัจจุบันได้เปลี่ยนหน้าที่จากรัฐชาติเป็นรัฐตลาด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งคำถามไว้ว่า รัฐไทยในยุคโลกาภิวัตน์ใน

มือชนชั้นนายทุน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำการสร้างเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือจะนำไปสู่การทำให้เศรษฐกิจชุมชนและท้องถิ่นกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก

จตุพร อุประคำ (2548) ได้ทำการศึกษาโครงสร้างและการจัดการของเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ 1)ศึกษาลักษณะและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและการจัดการเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 2)ประเมินสถานะแวดล้อม ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่มีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานของเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 3)เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างและการจัดการเศรษฐกิจชุมชนให้เหมาะต่อการเป็นแหล่งพัฒนาอาชีพและการส่งเสริมรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งในการศึกษาได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มและแกนนำกลุ่มจำนวน 45 คน สันทนากลุ่ม สสำรวจเชิงเอกสาร และใช้แบบสอบถามชาวบ้านจำนวน 300 ชุด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 1)โครงสร้างและการจัดการเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโยนก ถูกจัดการภายใต้คณะกรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมด้วยการถือหุ้นและออมทรัพย์ โดยองค์ประกอบคณะกรรมการพบว่า มีความซื่อสัตย์สูง เป็นคนกลุ่มเดิม และเป็นเครือญาติของกลุ่มคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ส่วนองค์ประกอบด้านสมาชิกพบว่า แม้แต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกค่อนข้างมาก แต่ก็ยังจำกัดอยู่ในจำนวนครัวเรือนไม่มาก และส่วนใหญ่จะร่วมลงทุนในลักษณะถือหุ้นหรือออมทรัพย์ แต่ก็ไม่ได้จริงจังหรือหวังผลในเชิงธุรกิจ 2)ปัจจัยด้านผู้รับผลประโยชน์ของกลุ่ม ปัจจัยด้านนโยบายรัฐ ปัจจัยด้านแหล่งทุน และปัจจัยด้านโครงสร้างและการจัดการ ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานของเศรษฐกิจชุมชนในตำบลโยนก 3)รูปแบบโครงสร้างและการจัดการเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมต่อการเป็นแหล่งพัฒนาอาชีพและส่งเสริมรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพราะมีความสามารถในการระดมเงินทุน มีการบริหารจัดการที่รัดกุม และความสามารถในการปล่อยกู้เพื่อช่วยเหลือชุมชนในการลงทุนด้านอาชีพ ซึ่งถือเป็นการสร้างเสริมเศรษฐกิจภายในชุมชนอีกด้วย

กัลยารัตน์ ลิ้มเสรี (2550) ได้ทำการศึกษาการประเมินความยั่งยืนทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของชุมชนปกากะญอ กรณีศึกษา: บ้านห้วยส้มป่อย ลุ่มน้ำแม่เตี๊ยะ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ และปัจจัยที่มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจระดับครัวเรือน โดยพิจารณาจากความแตกต่างของจำนวนที่ดินเพาะปลูก และสร้างตัวชี้วัดโดยการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎี จากการทบทวนวรรณกรรมมาผสมผสานกับแนวคิดการดำรงชีวิตของชุมชนปกากะญอในพื้นที่จริงเพื่อสร้างตัวชี้วัด และประเมินความยั่งยืนทางเศรษฐกิจระดับ

ครัวเรือนจากตัวชี้วัดที่สร้างขึ้น โดยแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ความมั่นคงด้านอาหาร กลุ่มที่ 2 ความมั่นคงด้านการผลิตเพื่อขาย กลุ่มที่ 3 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และกลุ่มที่ 4 ภูมิคุ้มกันของครัวเรือน ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า ระบบการผลิตของชุมชนแบ่งออกเป็นการผลิตแบบยังชีพด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค การผลิตเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วย การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อขาย รวมทั้งการผลิตนอกภาคการเกษตร โดยร้อยละ 93.88 ของครัวเรือนปลูกพืชเพื่อขายเป็นอาชีพหลัก มีสัดส่วนการใช้ที่ดินปลูกพืชตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป และใช้ที่ดินปลูกพืชเพื่อขายสูงกว่าปลูกพืชเพื่อบริโภค โดยมีรูปแบบการใช้ที่ดินแบ่งได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ การใช้ที่ดินเต็มพื้นที่และหมุนเวียนชนิดพืชที่ปลูก แบ่งพื้นที่บางส่วนเพื่อเป็นไร่มูลเวียน และปลูกพืชชนิดเดียวกันทั้งแปลง ซึ่งจากการประเมินความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน แต่ละกลุ่มประชากรตัวอย่างจากตัวชี้วัดทั้ง 4 ด้าน พบว่า ความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนร้อยละ 67.35 มีความยั่งยืนระดับปานกลางถึงดีมาก ร้อยละ 53.05 ถึงแม้บางครัวเรือนจะประสบปัญหาขาดทุน แต่ยังคงมีความมั่นคงในการผลิตพืชเพื่อขาย เนื่องจากมีการใช้ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสดในการปลูกพืชและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความยั่งยืนในระดับปานกลางถึงดีมาก ร้อยละ 59.18 เนื่องจากการขาดทุนจากพืชเพื่อขายส่งผลกระทบต่อรายได้สุทธิ และทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ แต่มีสัดส่วนการออมในรูปของสัตว์เลี้ยงมากกว่าหนี้สิน จึงทำให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับตัวชี้วัดด้านภูมิคุ้มกันของครัวเรือนร้อยละ 46.44 มีความยั่งยืนมากที่สุด เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่จะอยู่พร้อมหน้าและไม่ได้ไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร รวมทั้งมีการเว้นที่ดินว่างเปล่าเพื่อเป็นไร่มูลเวียน จากการประเมินความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและชุมชน พบว่า มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระดับปานกลาง เนื่องจากในรอบปีการผลิต 2547/2548 ครัวเรือนส่วนใหญ่ประสบปัญหาขาดทุนเนื่องจากราคาผลผลิตต่ำ และจากการประเมินความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากความแตกต่างของจำนวนพื้นที่เพาะปลูก พบว่าครัวเรือนกลุ่มที่มีจำนวนพื้นที่ไร่และที่นามากที่สุด มีระดับความยั่งยืนทางเศรษฐกิจสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนอื่นๆ และหากจะทำให้กลุ่มครัวเรือนอื่นมีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยจำนวนพื้นที่การเกษตรเท่าเดิมนั้น ชุมชนควรร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อบริโภคเพื่อลดรายจ่าย ปลูกพืชให้หลากหลายและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาด้านราคาผลผลิต เพิ่มการใช้ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิต

อินแก้ว เรือนปานันท์ (2551) ได้ทำการศึกษาสถานภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านคง รวมทั้งค้นหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านคงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านคงมีหนี้สิน

รวมทั้งหมด 16,774,362 บาท มาจากแหล่งเงินกู้ภายในชุมชนจำนวน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้นอกจำนวน 12,670,362 บาท มีปัจจัยหลักๆ ที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชน คือ ชาวบ้านไม่รู้จักตัวเอง วิ่งตามกระแสทุนนิยม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการหมุนหนี้ การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย และความจำเป็นทางด้านการศึกษาของบุตร ส่วนแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่สรุปได้ ในระดับครัวเรือนต้องมีการปรับวิถีคิดและพฤติกรรมรายบุคคลและในครอบครัว เช่น การรู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น การประหยัดเงิน มีนิสัยการออมเงิน มีการวางแผนการใช้จ่ายและใช้หนี้ ส่วนในระดับชุมชน ได้แก่ 1)การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาอีกกลุ่มเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ของคน โดยใช้ชื่อกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ซึ่งเป็นกลุ่มการเงินที่เน้นการออมและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน โดยเฉพาะคนที่มีปัญหาหนี้สิน 2)ร้านค้าชุมชนที่คนในชุมชนสามารถซื้อสินค้าได้ในราคาที่ เป็นธรรม ช่วยลดรายจ่ายของคนในชุมชนที่จะต้องไปซื้อของภายนอกชุมชน และเป็นร้านที่ชาวบ้านสามารถนำสินค้าพื้นบ้านมาวางขายได้